

Suuret odotukset – pienet muutokset?

Työväestön jälkeläiset yliopistoissa toisesta maailmansodasta 2010-luvulle

Arto Nevala

dosentti, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopiston historia- ja maantieteiden laitos

arto.nevala@uef.fi

Suomalainen yhteiskunta kävi läpi toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä useita mittavia ja miltei kaikille elämänalueille ulottuneita muutoksia ennen kuin tällä viimeistään tällä vuosituhannella on siirrytty murroskausista jatkuvan muutoksen vaiheeseen. Yksi näkyvimpiä, tärkeimpiä ja tavallisten ihmisten arjessa eniten tuntuneita muutoksia on ollut modernin koulutusyhteiskunnan rakentaminen. Sen alkutahtit lyötiin jo kansakoululaitoksen perustamisessa 1860-luvulla ja oppivelvollisuuden toteuttamisessa itsenäisyyden ajan alussa. Kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeisiä vuosikymmeniä koulutus ja kouluttautuminen nousivat keskeiseksi ihmisten elämänsäkulussa, yhteiskunnallisen aseman määrittämisessä ja yleisinä kehityksen moottoreina.

Suomalainen koulutusyhteiskunta rakennettiin tiiviissä yhteydessä hyvinvointivaltioon, jonka keskeiset lähtökohdat, kuten esimerkiksi demokratian ja tasa-arvon edistäminen, näkyivät vahvasti eri koulutustasoilla toteutetuissa reformeissa aina 1990-luvulle saakka. Niiden lähtökohtana oli luottamus siihen, että peruskoulutuksen yhtenäistäminen, keskiasteen koulutuksen laajentaminen sekä yliopistokoulutuksen sisäänoton kasvattaminen vähitellen murtaisivat koulutusvalintojen perinteisesti vahvan yhteyden yhteiskunnalliseen asemaan. Näin kouluttautuminen mahdollistaisi aikaisempaa laajemman sosiaalisen liikkuvuuden.

Yliopistokoulutus oli 1950-luvulta lähtien monessa suhteessa uudistusvaatimusten keskiössä. Se oli alueellisesti keskittynyt eteläiseen Suomeen, josta iso osa opiskelijoista oli kotoisin. Lisäksi yliopisto-opiskelijoista vain noin kuudennes oli työväestön jälkeläisiä, kun ylempien toimihenkilöiden ja yrittäjien lapsia oli lähes 40 prosenttia. Jakauma ei vastannut lainkaan väestön sosiaalista rakennetta. Yliopistokoulutuksen määrällinen ja alueellinen laajentaminen 1950-luvulta lähtien tähtäsikin yhdeltä osin opiskelijakunnan alueellisen ja sosioekonomisen vinoutuman tasoittamiseen.

Esitykseni ytimessä on kysymys, kuinka hyvin koulutuksellinen tasa-arvo on edennyt yliopisto-opiskelijoiden sosioekonomisen tausta perusteella arvioituna? Erityisesti kiinnitän huomiota työntekijätaustaisten yliopisto-opiskelijoiden absoluuttisen ja suhteellisen määrän muuttumiseen 1950-luvun alusta 2010-luvulle. Lisäksi selvitän, valikoituvatko työväestön lapset erityisesti joidenkin tieteenalojen opiskelijoiksi tai onko heitä joissain yliopistoissa suhteellisesti enemmän kuin toisissa? Luonnollisesti pohdin myös tekijöitä, jotka selittävät työväestön jälkeläisten koulutusvalintoja ja sijoittumista.

Analyysi perustuu yliopisto-opiskelijoiden taustaa vuosien 1945 ja 2010 välillä valottaviin tiedostoihin. Lisäksi hyödynnän yliopisto-opiskelijoita ja laajemmin yliopistolaitosta sekä koulutusvalintojen luonnetta ja niiden määräytymistä koskevaa tutkimusta.